

УДК 343.412

DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.240-251>

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ СТ. 111-1 КК & ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мовчан Роман*

*доктор юридичних наук, професор, професор кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна) ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>

У статті розглядається проблема надмірної структурованості та відсутності належної класифікації консолідованих у межах ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» форм колабораціонізму. З покликанням на конкретні приклади з судової практики продемонстровано, що згадана структурованість передусім призвела до невиправданої диференціації відповідальності за прояви колабораційної діяльності, ступінь суспільної небезпеки яких не має істотної відмінності.

Проаналізовано наукові погляди щодо класифікації передбачених у ст. 111-1 Кримінального кодексу України форм колабораційної діяльності. Обґрунтовано, що навіть найкращі взірці відповідних класифікацій можуть стати у нагоді лише на етапі криміналізації або як базис для подальшого визначення конкретних проявів колабораційної діяльності, які мають бути криміналізовані у відповідних сферах, або для належного унормування відповідальності за діяння, які мають подібний характер та ступінь суспільної небезпеки. Водночас аргументовано, що жодна класифікація не може виступати належним підґрунтям для диференціації кримінальної відповідальності за окремі різновиди колабораціонізму, ознаки складів яких описані або в межах різних частин однієї статті, або навіть в окремих статтях, що пояснюється тим, що подібні теоретичні класифікації не вирішують проблему тісного взаємозв'язку і обумовленості та, як наслідок, змішування різних видів колаборантства, через що на практиці майже кожний реальний прояв відповідної суспільно небезпечної поведінки має розцінюватися як колабораціонізм різних видів, а отже – кваліфікуватися за сукупністю кількох окремих норм (у яких описані самостійні склади), які передбачають відповідальність за їхнє вчинення.

З урахуванням наведених у статті аргументів, а також досвіду регламентації кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність у проекті нового Кримінального кодексу України, запропоновано уніфікувати кримінальну відповідальність за всі різновиди колабораційної діяльності та передбачити її у межах єдиного складу з альтернативними діями, в якості яких і повинні виступати відповідні форми колабораційної діяльності.

Ключові слова: колабораціонізм, пособництво державі-агресору, тимчасово окупована територія, кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України, кримінальна відповідальність, диференціація кримінальної відповідальності, покарання, криміналізація, кваліфікуючі ознаки, службова особа.

Мовчан Р. Перспективи удосконалення структури ст. 111-1 КК & проблеми класифікації колабораційної діяльності. *Art of Justice*. Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2026. Вип. 1 (33). С. 240-251. DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2026.1.33.240-251>

© Мовчан Р., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Постановка проблеми

Зважаючи на те, що явище колабораціонізму почало існувати в Україні ще з 2014 р. – часу початку агресії російської федерації (далі – рф), у результаті якої частина території нашої держави виявилася окупованою, автор цих рядків загалом вітав прийняте вже в умовах широкомасштабного вторгнення (з березня 2022 р.) довгоочікуване (мабуть, все ж запізніле) рішення парламенту про доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) окремою ст. 111-1 «Колабораційна діяльність» (Письменський, Мовчан, 2022, с. 8). У той же час необхідно враховувати, що покладена на народних депутатів України місія щодо

конструювання принаймні більш-менш досконалої норми про колабораціонізм навіть у звичайний, мирний час, *a priori* виглядала вельми непростою. Ця обставина пояснюється трьома головними чинниками: 1) по-перше, відсутністю фактично будь-якого історичного та іноземного досвіду кримінально-правової протидії колаборантству, через що у вітчизняних парламентаріїв були відсутні належні орієнтири щодо побудови відповідної проєктованої на той час норми; 2) по-друге, складністю феномену «колабораціонізму», яка, за словами відомого дослідника С. Гоффманна (S. Hoffmann) (його цитує і група харківських правознавців на чолі з М. Рубашенком (2024, с. 574)) – є «пекельною». Крім того (по-третє), майже одразу після появи у системі Особливої частини КК норми про колабораційну діяльність українські науковці ледь не в унісон почали звертати увагу на поспішність, з якою приймалися аналізовані законодавчі зміни. Мова йде про те, що хоча відповідний законопроект (№ 5144) був зареєстрований ще рівно за рік до початку великої війни – 24 лютого 2021 р., фактичне його обговорення у стінах парламенту розпочалося лише 2 березня 2022 р., а вже наступного дня (3 березня) він був ухвалений як Закон № 2108-IX.

Вочевидь саме перераховані обставини у своїй сукупності і виступили основними детермінантами тих характерних для чинної ст. 111-1 КК численних вад та дискусійних положень, неминучим негативним наслідком наявності яких стало те, що процес застосування досліджуваної кримінально-правової заборони характеризується неабиякою суперечливістю і наявністю великої кількості помилок. Зокрема, одними із найбільш суперечливих аспектів ст. 111-1 КК є її надмірна структурованість та відсутність належної класифікації консолідованих у її межах форм колабораційної діяльності – проблеми, яким і буде присвячена представлена увазі читача стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика кримінально-правової характеристики колабораційної діяльності у вітчизняній юридичній літературі належить до числа активно досліджуваних. Вагомий внесок у її розроблення зробили такі автори, як А. Айдинян, Н. Антонюк, Д. Беляєв, В. Борисов, О. Букреєв, Д. Євтеєва, З. Загинеї-Заболотенко, О. Зайцев, О. Книженко, В. Кузнецов, О. Марін, І. Медицький, Т. Михайліченко, Т. Міськів, В. Навроцький, Н. Нетеса, Д. Олейніков, Ю. Орлов, В. Павликівський, Є. Письменський, Н. Прибіткова, М. Рубашенко, М. Сийплові, Н. Симоненко, М. Хавронюк, І. Яковюк, О. Яновська, А. Яценко та ін. Попри зусилля перерахованих науковців, їм і досі не вдалося дійти до єдиного знаменника з питань класифікації форм колабораційної діяльності та напрямів подальшого удосконалення структури норми про колабораціонізм.

Мета статті

Метою дослідження є (а) критична оцінка структури ст. 111-1 КК, (б) аналіз теоретичних підходів щодо класифікації передбачених нею форм колабораційної діяльності, а також (в) висунення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження

У ст. 111-1 КК передбачено рекордні для чинного закону про кримінальну відповідальність одразу вісім частин, майже в кожній з яких (окрім ч. 8) до того ж описані ознаки декількох самостійних складів кримінальних правопорушень. Коментуючи таку

структурованість аналізованої норми, автор цих рядків свого часу пояснював її максималізмом законодавця у намаганні:

а) по-перше, навести якомога ширший перелік діянь, які мають розцінюватися як колабораціонізм;

б) по-друге, забезпечити найбільш повну диференціацію кримінальної відповідальності за кожне з таких діянь.

Водночас уже в 2022 р. з покликанням на конкретні приклади констатувалося, що згадані прагнення парламентаріїв «зіграли з ними злий жарт» і передусім призвели до невиннованої диференціації відповідальності за посягання, ступінь суспільної небезпеки яких не має істотної відмінності (Мовчан, 2022, с. 50, 135). Згодом подібних висновків дійшов і Є. Письменський (2024, с. 120). Зокрема, вчений резонно зауважує, що типова тяжкість установлених у ст. 111-1 КК діянь визначена диспропорційно. Приналежність окремих видів колабораційної діяльності до певної категорії тяжкості викликає очевидні сумніви. Наприклад, запитує фахівець, чому передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ) (ч. 4 ст. 111-1 КК), має кардинально інший ступінь тяжкості, ніж надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України (ч. 7 ст. 111-1 КК)? А вже далі правознавець висуває гіпотезу щодо того, що не останньою чергою така ситуація зумовлена змішуванням у ст. 111-1 КК різних типів поведінки, які через належно здійснену класифікацію підлягали б упорядкуванню з подальшим адекватним визначенням типового ступеня тяжкості посягання¹.

І справді, за результатами аналізу ст. 111-1 КК можна дійти висновку, що однією з першопричин розглядуваних проблем є відсутність належної **класифікації** консолідованих у її межах форм колабораційної діяльності – проблема, яка, попри можливе первинне і поверхове враження щодо її суто теоретичної природи, насправді носить цілком прикладний характер та призводить до реальних і добре осяжних вельми негативних наслідків для правозастосування. Зокрема, промовистим прикладом відмічених проблем може виступати ситуація з караністю окремих різновидів так званого «інформаційно-ідеологічного» колабораціонізму, який у юридичній літературі інколи поділяють на:

1) *інформаційний* (ч. 1 та ч. 6 ст. 111-1 КК). Водночас одразу необхідно зауважити, що дії, передбачені ч. 1 ст. 111-1 КК, найчастіше вчиняються, по-перше, не на ТОТ, по-друге, за відсутності будь-якої співпраці з окупантами, через що не мають визнаватися колабораціонізмом по суті. А тому найперше автора цікавить інформаційне колаборантство, передбачене ч. 6 ст. 111-1 КК, яке карається основним покаранням у виді позбавлення волі на строк **від 10 до 12 років**;

2) та *освітній* (ч. 3 ст. 111-1 КК) колабораціонізм, найбільш суворим покаранням за вчинення якого є позбавлення волі строком... лише **на 3 роки**.

Принагідно варто звернути увагу й на те, що до проявів інформаційного (інформаційно-ідеологічного) колабораціонізму необхідно відносити і проведення прямо не передбачених ст. 111-1 КК спортивних та культурних заходів ідеологічного характеру, кримінально-правова оцінка яких на практиці інколи здійснюється за іншою нормою

¹ У цьому контексті варто звернути увагу і на слушні зауваження Т. Міськіва (2024, с. 410), який зазначає, що суворість, наприклад, покарання за ч. 6 ст. 111-1 КК проявляється не лише при порівнянні з іншими покараннями в системі покарань за вчинення колабораційної діяльності, але і з покараннями за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених іншими розділами Особливої частини КК. «Приміром, – наводить приклад фахівець, – суд може призначити більш суворе покарання особі за участь у заході на підтримку держави-агресора без жодних кваліфікуючих ознак (ч. 6 ст. 111-1 КК), ніж за умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (ч. 2 ст. 121 КК), незаконне позбавлення волі або викрадення людини, що призвело до тяжких наслідків (ч. 3 ст. 146 КК), терористичний акт, що призвів до тяжких наслідків (ч. 2 ст. 258 КК) тощо».

кримінального закону – присвяченою пособництву державі-агресору ст. 111-2 КК, у якій встановлено ідентичне до ч. 6 ст. 111-1 КК основне покарання у виді позбавлення волі на строк **від 10 до 12 років**.

Зважаючи на наведені показники караності відповідних діянь, виникає питання: а чим саме викликана відмічена градація, а точніше – кричуща диспропорція у відповідальності за різні прояви інформаційно-ідеологічного колабораціонізму, коли проведення тих-таки інформаційних чи культурно-спортивних заходів карається позбавленням волі на строк від 10 до 12 років (ч. 6 ст. 111-1 або ст. 111-2 КК), тоді як особі, яка провела вже пропагандистські освітні заходи або впроваджувала стандарти освіти держави-агресора у закладах освіти, у найгіршому для неї випадку загрожує основне покарання у виді позбавлення волі строком лише до 3 років (ч. 3 ст. 111-1 КК)? Для наочнішої ілюстрації сказаного продемонструю наступну таблицю, в якій наведені реальні приклади із судової практики, коли прояви інформаційно-ідеологічного колабораціонізму кваліфікуються за трьома згаданими кримінально-правовими нормами.

Таблиця 1

**Вироки за окремі прояви
інформаційно-ідеологічного колабораціонізму**

Освітній колабораціонізм (ч. 3 ст. 111-1 КК)	Організація та проведення інформаційних заходів (ч. 6 ст. 111-1 КК)	Організація та проведення спортивних або культурних заходів (ст. 111-2 КК)
<i>Приклад № 1</i> а) дії – вилучення української мови та всіх українознавчих дисциплін зі шкільної програми; запровадження вивчення російської мови, історії та географії рф; мілітаризація освіти дітей та молоді; схилення до співпраці педагогічних працівників з рф; переслідування проукраїнських вчителів; б) покарання – 3 роки позбавлення волі (вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 12 грудня 2024 р.; вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 1 серпня 2024 р.)	<i>Приклад № 1</i> а) дії – надання інтерв'ю пропагандистського змісту державним телеканалам рф; поширення відповідних публікацій у мережі Інтернет; б) покарання – 10 років позбавлення волі (вирок Зарічного районного суду м. Суми від 22 грудня 2023 р.)	<i>Приклад № 1</i> а) дії – організація та надання приміщення музею для проведення виставок, підготовлених міністерством культури рф та «Музеєм Перемоги»; б) покарання – 11 років позбавлення волі (вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 10 червня 2024 р.)
<i>Приклад № 2</i> а) дії – проведення виховних годин пропагандистського характеру, які були спрямовані на працівників школи, дітей та їхніх батьків; вказівка про те, щоб на всіх урочистостях закладу освіти завжди лунав гімн та піднімався прапор рф; б) покарання – 3 роки позбавлення волі (вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 6 червня 2024 р.)	<i>Приклад № 2</i> а) дії – виготовлення листівок з літерою «Z» та передача їх Міністерству оборони рф для подальшого поширення; б) покарання – 10 років позбавлення волі (вирок Держинського міського суду м. Харкова від 28 грудня 2022 р.)	<i>Приклад № 2</i> а) дії – організація та контроль проведення футбольних матчів, змагань, проведення спортивних культурно-масових заходів з елементами пропагандистського спрямовування; б) покарання – 11 років позбавлення волі (вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 30 жовтня 2024 р.)

Аналізуючи наведену інформацію, не може не виникати питань, які вочевидь носять риторичний характер: невже дії осіб, які здійснювали пропагандистські заходи в школі і за особистою вказівкою яких на всіх урочистостях закладу освіти завжди лунає гімн та піднімається прапор РФ, або які вилучили українську мову та всі українознавчі дисципліни зі шкільної програми, є, якщо перевести в арифметичну площину, у 3–3,5 рази менш небезпечними за поведінку суб'єктів, які організовували проведення футбольного матчу або музейної виставки ідеологічного характеру, чи надавали пропагандистські інтерв'ю або виготовляли відповідні листівки?

Враховуючи вищезазначені положення, варто погодитися із М. Рубашенком (2024, с. 127), який, проаналізувавши форми колабораційної діяльності, передбачені частинами 1–7 ст. 111-1 КК, дійшов слушного висновку, що законодавець не керувався критерієм сфери її здійснення при відображенні цих форм у приписах аналізованої норми, зокрема, визначаючи їхнє місце в межах тієї чи іншої частини цієї статті. На думку вченого, за цим критерієм види колаборантства описані еkleктично і лише віддалено нагадують таку класифікацію. Замість того в цій статті знайшли своє відображення лише деякі найбільш поширені та найбільш небезпечні прояви співпраці з окупантом в окремих сферах життєдіяльності окупованого населення, на яких прагнув акцентувати увагу законодавець.

Розмірковуючи над варіантами удосконалення законодавчої класифікації видів колабораційної діяльності, необхідно зазначити, що серед вітчизняних науковців відсутня уніфікована позиція як щодо критеріїв, так і щодо назв та змісту діянь, які мають включатися до того чи іншого виділеного ними різновиду колабораціонізму. Разом з тим автор не має наміру наводити та детально аналізувати на сторінках цієї роботи весь багатогранний спектр відповідних теоретичних позицій. Враховуючи той факт, що відповідне питання вже було ґрунтовно висвітлено багатьма іншими дослідниками, тут вважаю за доцільне виокремити лише дві наукові позиції, які, на мою думку, є найбільш перспективними з погляду їхнього можливого врахування при подальшій оптимізації кримінального законодавства.

Зокрема, спираючись на особливості основного безпосереднього об'єкта колабораційної діяльності, що може мати свою специфіку залежно від тієї чи іншої форми останньої, Є. Письменський (2024, с. 122–123) виокремив такі види зазначеної діяльності, які узгоджуються зі змістом ст. 111-1 КК:

- колабораційна діяльність в інформаційній сфері (ч. 1, ч. 6 ст. 111-1 КК);
- колабораційна діяльність в освітній сфері (ч. 3 ст. 111-1 КК);
- колабораційна діяльність у політичній сфері (ч. 6 ст. 111-1 КК);
- колабораційна діяльність у господарській (економічній) сфері (ч. 4 ст. 111-1 КК);
- колабораційна діяльність в адміністративній сфері (ч. 2 і ч. 5 ст. 111-1 КК);
- колабораційна діяльність у виборчій сфері (ч. 5 ст. 111-1 КК);
- колабораційна діяльність у правоохоронній та судовій сферах (ч. 7 ст. 111-1 КК);
- колабораційна діяльність у воєнній сфері (ч. 7 ст. 111-1 КК).

Не менш важливим є те, що Є. Письменський (2024, с. 128) не лише наводить відповідну класифікацію, а й використовує її як підґрунтя для розроблення конкретних пропозицій, направлених на згадане вище поліпшення кримінального законодавства. Так, беручи до уваги доцільність звуження змісту нині чинної норми про колабораційну діяльність, а також наведені положення про поділ такої діяльності на види, криміналіст пропонує встановити у КК окремі статті, кожна з яких була б присвячена самостійному виду

колабораційної діяльності (в освітній, господарській (економічній), інформаційній, політичній та виборчій, а також у публічно-владній сферах) та враховувала її відповідний ступінь суспільної небезпечності.

Як бачимо, рекомендований підхід за формою істотно відрізняється від передбаченого КК. У той же час пропонований варіант наслідує головну змістову особливість чинного кримінального законодавства, якою, на моє переконання, є те, що в його межах виділяється декілька **окремих норм (складів)** (тільки в Є. Письменського це окремі статті, а в КК – різні частини однієї ст. 111-1), у яких **диференційовано** кримінальну відповідальність за відповідні різновиди колабораціонізму. І саме через це виникають два тісно взаємопов'язаних і чи не найбільш принципових з позиції подальших перспектив розвитку вітчизняного кримінального законодавства у відповідній царині питання:

а) по-перше, чи є підстави вести мову про достатню «чистоту» відповідної класифікації колаборантства за сферами його здійснення, яка може виступати належним критерієм не лише для наукового, а й, що найважливіше, подальшого законодавчого поділу;

б) по-друге, чи справді кожному зі згаданих видів колабораціонізму притаманний якісно відмінний ступінь суспільної небезпечності, який є достатньою підставою для диференціації відповідальності за його скоєння?

На мою думку, відповіді на обидва поставлених питання мають бути негативними, що пояснюється як тим, що всі виділені Є. Письменським форми колабораційної діяльності є тісно взаємопов'язаними і в реальному житті майже завжди «переплітаються», так і тим, що кожен відповідний різновид колаборантства може виявлятися у безлічі форм, кожна з яких істотно відрізняється за своєю небезпечністю від суміжних, що значно ускладнює навіть приблизне визначення «загального» (типового) ступеня небезпечності цього типу колабораціонізму та його порівняння з іншими.

З такою позицією загалом солідарний і М. Рубашенко (2024, с. 127–128), який зауважує, що класифікація колаборування за сферами здійснення демонструє свою ефективність у межах цілей історичних досліджень, у той час як для потреб реалізації окремих напрямів кримінально-правової політики, яка потребує більшої визначеності (чіткості, системності), її ефективність наближається до нуля. Тому правник висноує, що класифікація за сферами з позиції змісту ст. 111-1 КК стає настільки умовною, що називати її класифікацією (як науковим методом) стає практично неможливим. Зважаючи на викладені аргументи, вчений пропонує передбачені ст. 111-1 КК форми колабораціонізму класифікувати на види з позиції об'єктивних ознак, передусім з урахуванням предмета колаборантства та однорідного характеру діянь. На думку криміналіста, за цим критерієм доцільним є виокремлення таких видів колабораційної діяльності:

- інформаційне колаборантство (ч. 1 і ч. 6 ст. 111-1 КК);
- посадове (службове) колаборантство (ч. 2, ч. 5, ч. 7 ст. 111-1 КК);
- освітнє колаборантство (ч. 3 ст. 111-1 КК);
- економічне колаборантство (ч. 4 ст. 111-1 КК);
- політичне (зокрема, виборче) колаборантство (ч. 5 і ч. 6 ст. 111-1 КК);
- воєнне колаборантство (ч. 7 ст. 111-1 КК).

Разом з тим, якщо ми уважно проаналізуємо відповідну класифікацію, то помітимо, що, попри обрання її автором іншого критерію, загалом вона є майже ідентичною до тієї, яка була запропонована Є. Письменським (це саме стосується і класифікацій деяких інших авторів). Чи не єдиною її істотною відмінністю є те, що колабораційна діяльність, яка

полягає в зайнятті на ТОВ певних посад (ч. 2, ч. 5 і ч. 7 ст. 111-1 КК) і котра в юридичній літературі раніше переважно йменувалася (зокрема, і автором цих рядків) адміністративним чи політичним (воєнно-політичним) колаборантством, М. Рубашенком (2023, с. 504) виправдано позначається як «посадова» («службова»).

Вважаю, що запропонована М. Рубашенком класифікація загалом є чи не найбільш вдалою, адже постфактум дає доволі точне уявлення про ті прояви колабораційної діяльності, які знайшли своє відображення у межах ст. 111-1 КК. Водночас необхідно враховувати, що майже всі дослідники відповідної проблематики визнають ту очевидну обставину, що втілений у ст. 111-1 КК підхід є далеким від ідеалів нормотворчості, а тому потребує істотного перегляду. І вже в контексті цього виникає питання: а чи може відповідна класифікація М. Рубашенка бути використана для згаданих ним же «потреб реалізації окремих напрямів кримінально-правової політики», тобто в контексті визначення перспектив розвитку вітчизняного кримінального законодавства, яке, за справедливим висловом Є. Письменського (2023, с. 128), і є головною ціллю науково обґрунтованого виокремлення самостійних форм (видів) колабораційної діяльності?

Схиляюся до думки, що єдиної відповіді на це питання не існує, адже вона прямо залежить від того, про який саме напрям, або навіть доречніше сказати – метод кримінально-правової політики, йдеться. Зокрема, переконаний, що відповідна класифікація може стати у нагоді на етапі **криміналізації** (як процесу) як базис для подальшого визначення конкретних проявів колабораційної діяльності, які мають бути криміналізовані у відповідних сферах¹. Якщо ж ми ведемо мову про підхід, втілений у ст. 111-1 КК, то йдеться принаймні про належне унормування відповідальності за діяння, які мають подібний характер та ступінь суспільної небезпеки. Водночас вважаю, що як запропонована, яка є ледь не взірцевою, так і врешті-решт чи не будь-яка інша класифікація навряд чи може виступати належним підґрунтям для **диференціації** кримінальної відповідальності за окремі різновиди колабораціонізму, ознаки складів яких описані або в межах різних частин однієї статті (як це передбачено чинним КК), або навіть в окремих статтях (як це пропонував Є. Письменський). Пояснюється це тим, що й вона (класифікація) не вирішує вже згадану вище проблему тісного взаємозв'язку і обумовленості та, як наслідок, змішування різних видів колаборантства, через що на практиці майже кожний реальний прояв відповідної суспільно небезпечної поведінки має розцінюватися як колабораціонізм різних видів, а отже – кваліфікуватися за сукупністю кількох окремих норм (у яких описані самостійні склади), які передбачають відповідальність за їхнє вчинення. Для наочності сказаного наведу наступний приклад із судової практики.

Особа-1, будучи одним із засновників, а також директором ТОВ «Донбасенерго», розпочав провадження господарської діяльності на ТОВ, спрямованої на надання послуг із виміру та випробування силових кабельних ліній, силових трансформаторів, виміру опору заземлення, ремонту кабельних ліній незаконним органам влади окупаційної адміністрації держави-агресора. Крім того, Особа-1, по-перше, взяв участь у відповідних незаконних виборах, у результаті чого був обраний депутатом до незаконного органу влади, створеного на ТОВ м. Алчевська, по-друге, взяв участь у засіданні так званої «ради міського округу муніципального утворення міський округ м. Алчевськ», здійснив прийом громадян із особистих питань, про що було висвітлено інформацію в соціальній мережі «Вконтакте» у групі під назвою «Единая россия

¹ Водночас варто пригадати, що М. Рубашенко наполягав на тому, що його класифікація побудована на дещо інших (не сферах здійснення) критеріях.

Алчевск» тощо. Як наслідок, дії Особи-1 були кваліфіковані одночасно і за ч. 4, і за ч. 5, і за ч. 6 ст. 111-1 КК (вирок Галицького районного суду м. Львова від 20 жовтня 2025 р.).

Через призму цитованого рішення виникає питання: невже у цьому та інших подібних випадках є потреба у кваліфікації скоєного одразу за трьома (чотирма) згаданими частинами ст. 111-1 КК, у яких сьогодні описані відповідні хоча й **самостійні**, однак тісно **взаємопов'язані** склади кримінальних правопорушень (чи ж за трьома (чотирма) окремими проєктованими Є. Письменським (2024, с. 128) нормами про колабораційну діяльність у господарській, інформаційній, публічно-владній та, можливо, і політичній сферах (пропоновані вченим статті 111-XX, 111-XXX, 111-XXXX, 111-XXXXX))? На мою думку, відповідь на поставлене питання має бути негативною. В іншому разі ми мали б вимагати від парламентаріїв встановлення у різних нормах і відповідальності, наприклад, за послідовно вчинені незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотиків (ст. 307 КК), подібні дії з підробленими грошима (ст. 199 КК) чи зброєю (ст. 263 КК) тощо. Але ж, на відміну від ситуації з колабораційною діяльністю, в інших перерахованих випадках законодавець описав усі відповідні діяння у межах єдиної норми (кримінальні правопорушення з альтернативними діями), а тому їхнє одночасне вчинення впливає лише на індивідуалізацію, а не на диференціацію кримінальної відповідальності.

Висновки

Отже, зважаючи на всі вищевикладені аргументи, зокрема й на те, що у багатьох випадках сам по собі вид колабораційної діяльності не може вважатися об'єктивним показником її суспільної небезпечності, схиляюся до думки, що при удосконаленні кримінально-правової норми про колабораціонізм за основу має бути взято саме той варіант, який вже був успішно апробований у згаданих вище статтях 199, 263, 307, 309 КК тощо. Інакше кажучи, пропоную уніфікувати кримінальну відповідальність за всі різновиди колабораційної діяльності та передбачити її у межах єдиного складу з альтернативними діями, в якості яких і повинні виступати відповідні форми колабораційної діяльності.

Подібним шляхом пропонують рухатися і розробники проєкту КК, які у його ст. 9.1.6 уніфікували відповідальність за всі основні форми колабораціонізму (крім інформаційного), виділені у межах згаданих наукових класифікацій, а саме:

- 1) виборчий (організація чи проведення незаконних виборів або референдумів);
- 2) політичний (організація чи проведення заходів політичного характеру щодо реалізації або підтримки рішень чи дій держави-агресора);
- 3) освітній (впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти при обійманні посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих функцій);
- 4) економічний (передача активу, надання послуги чи виконання роботи для задоволення військових потреб держави-агресора);
- 5) посадовий (зайняття посади, пов'язаної з виконанням владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських, контрольно-ревізійних чи реєстраційних обов'язків, в окупаційній адміністрації держави-агресора або підконтрольному державі-агресору самопроголошеному органі, який узурпував виконання владних функцій на ТОТ України, або в установі чи організації, створеній такою адміністрацією чи таким органом, крім посади у збройних формуваннях держави-агресора) (контрольний текст Проєкту нового Кримінального кодексу України).

Визнаючи недоцільність диференціації кримінальної відповідальності залежно від різновиду колабораціонізму, водночас переконаний, що така градація є виправданою та необхідною у випадках наявності деяких універсальних показників, які майже в однаковій мірі підвищують небезпечність колаборантства у будь-яких його формах. Зокрема і передусім, йдеться про особливий правовий статус суб'єкта колабораційної діяльності, пов'язаний із наявністю у нього певних повноважень або фактом складання ним присяги на вірність Україні чи народу України. Через це на концептуальну підтримку заслугове втілений у проєкті КК підхід, коли вчинення колаборантства:

а) з використанням службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей публічною службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, визнається ознакою, що підвищує на два ступені тяжкість аналізованого злочину (п. 1 ст. 9.1.2);

б) тоді як з використанням службових повноважень чи професійних обов'язків або пов'язаних із ними можливостей, або особою, яка присягнула на вірність Україні чи народу України, – на один ступінь (п. 3, п. 8 ст. 9.1.3).

Так само виключно схвально необхідно оцінювати і те, що автори проєкту КК врахували відповідні рекомендації національних експертів та усунули низку характерних для попередніх версій потенційного кримінального закону дискусійних положень. Зокрема, йдеться про:

1) позбавлення, так би мовити, «диференціюючого статусу» таких ознак колабораційної діяльності, як її вчинення «в особливий період чи під час надзвичайного стану» або «в умовах воєнного стану». Виправданість такого кроку пояснюється тим, що для колабораціонізму вчинення в особливий період є, можна сказати, його іманентною рисою, а тому підвищення ступеня тяжкості за цією ознакою при вчиненні аналізованого злочину призведе до порушення правил диференціації кримінальної відповідальності (кваліфікуючою є ознака, яка іманентно властива основному складу) і постановки питання про порушення принципу *ne bis in idem* (Рубашенко, Мовчан, 2023, с. 328–341);

2) диференціацію кримінальної відповідальності, з одного боку, за «зраду Україні» (ст. 9.1.5 – злочин 5-го ступеня тяжкості), а, з іншого – такий її менш небезпечний різновид, як «колабораційна діяльність» (ст. 9.1.6 – злочин 3-го ступеня тяжкості), які раніше відповідною Робочою групою визнавалися однопорядковими за своєю суспільною небезпечністю діяннями (злочини 5-го ступеня тяжкості). До речі, визнання колаборантства злочином саме 3-го ступеня тяжкості забезпечило не лише зменшення строкового ув'язнення за це діяння («від 3 до 4 років» замість «від 6 до 8 років»), але й надало можливість призначати винним альтернативне покарання у виді обмеження свободи на строк від 3 до 4 років (ст. 3.2.8 проєкту КК). Цей крок дозволив бодай частково усунути відмічену Є. Письменським (2024, с. 366–367) і характерну для чинного КК проблему надмірності та уніфікованості репресивного впливу, наприклад, за вчинення дій із перебування на посадах широкого спектру незалежно від характеру виконуваних обов'язків та рівнів окупаційних структур владування (те ж саме стосується і деяких інших різновидів колаборантства).

Перспективи подальших наукових розвідок

Під час подальших наукових розвідок потребують поглибленого дослідження проблеми кримінальної відповідальності за виокремлені українськими авторами і описані у цій статті окремі форми колабораціонізму, передбачені ст. 111-1 КК.

Список використаних джерел

1. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 8–16. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-8-16.
2. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов ; за наук. ред. М. А. Рубашенка ; Нац. фонд. дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 576 с.
3. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.
4. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності : монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.
5. Міськів Т. І. Караність колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України): аналіз санкції законодавчої новели. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 408–411. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/94>.
6. Вирок Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 12 грудня 2024 р. у справі № 331/3948/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/123717996> (дата звернення: 24.04.2026).
7. Вирок Івано-Франківського міського Івано-Франківської області від 1 серпня 2024 р. у справі № 344/8405/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/120764869> (дата звернення: 24.04.2026).
8. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 22 грудня 2023 р. у справі № 591/4058/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/115842533> (дата звернення: 24.04.2026).
9. Вирок Рівненського міського суду Рівненської області від 10 червня 2024 р. у справі № 569/12655/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/120511652> (дата звернення: 24.04.2026).
10. Вирок Дзержинського міського суду м. Харкова від 28 грудня 2022 р. у справі № 638/7303/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/108152933> (дата звернення: 24.04.2026).
11. Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 6 червня 2024 р. у справі № 344/20468/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/120764869> (дата звернення: 24.04.2026).
12. Вирок Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 30 жовтня 2024 р. у справі № 183/1489/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/122661343> (дата звернення: 24.04.2026).
13. Рубашенко М. А. Кримінально-правова класифікація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 501–506. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/122>.
14. Вирок Галицького районного суду м. Львова від 20 жовтня 2025 р. у справі № 61/5385/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/131114081> (дата звернення: 24.04.2026).
15. Контрольний текст Проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 22 лютого 2026 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 24.04.2026).
16. Рубашенко М. А., Мовчан Р. О. Кримінальні правопорушення проти державної безпеки в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 328–341. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.60>.

References

1. Pysmenskyi, Ye. O., Movchan, R. O. (2022). Ideolohichniy ta kulturno-osvitnii kolaboratsionizm: okremi problemy tлумachennia ta vdoskonalennia zakonodavstva. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav* [Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs], 2, S. 8–16. DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-8-16 [in Ukrainian]

2. Rubashchenko, M. A., Yakoviuk, I. V., Shulzhenko, N. V., Zaitsev, O. V., Kharytonov, S. O. (2024). Kolaboratsionizm na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh: problemy pravovoi otsinky, harantuvannia prav i svobod ta reintehratsii terytorii : monohrafiia [Collaborationism in temporarily occupied territories: problems of legal assessment, guaranteeing rights and freedoms, and reintegration of territories: monograph]. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian]
3. Movchan, R. O. (2022). «Voienni» novely Kryminalnoho kodeksu Ukrainy: pravotvorchi ta pravozastosovni problemy : monohrafiia ["Military" Novels of the Criminal Code of Ukraine: Law-Making and Law-Enforcement Problems: monograph]. Kyiv : Norma prava [in Ukrainian].
4. Pysmenskyi, Ye. O. (2024). Kryminalno-pravovi problemy protydii kolaboratsiinii diialnosti : monohrafiia [Criminal law problems of countering collaborative activities: monograph]. Kyiv : Alerta [in Ukrainian].
5. Miskiv, T. I. (2024). Karanist kolaboratsiinoi diialnosti (st. 111-1 KK Ukrainy): analiz sanktsii zakonodavchoi novely. Yurydychnyi naukoviy elektronnyi zhurnal [Legal scientific electronic journal], 11, S. 408–411. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/94> [in Ukrainian]
6. Vyrok Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia vid 12 hrudnia 2024 r. u spravi № 331/3948/24 [Verdict of the Zhovtnevy District Court of Zaporizhzhia dated December 12, 2024 in case No. 331/3948/24]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123717996> [in Ukrainian]
7. Vyrok Ivano-Frankivskoho miskoho Ivano-Frankivskoi oblasti vid 1 serpnia 2024 r. u spravi № 344/8405/24 [Verdict of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region dated August 1, 2024 in case No. 344/8405/24]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120764869> [in Ukrainian]
8. Vyrok Zarichnoho raionnoho sudu m. Sumy vid 22 hrudnia 2023 r. u spravi № 591/4058/22 [Verdict of the Zarechny District Court of Sumy dated December 22, 2023 in case No. 591/4058/22]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115842533> [in Ukrainian]
9. Vyrok Rivnenskoho miskoho sudu Rivnenskoï oblasti vid 10 chervnia 2024 r. u spravi № 569/12655/23 [Verdict of the Rivne City Court of Rivne Region dated June 10, 2024 in case No. 569/12655/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120511652> [in Ukrainian]
10. Vyrok Dzerzhynskoho miskoho sudu m. Kharkova vid 28 hrudnia 2022 r. u spravi № 638/7303/22 [Verdict of the Dzerzhynskiy City Court of Kharkiv dated December 28, 2022 in case No. 638/7303/22]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108152933>. [in Ukrainian]
11. Vyrok Ivano-Frankivskoho miskoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 6 chervnia 2024 r. u spravi № 344/20468/23 [Verdict of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region dated June 6, 2024 in case No. 344/20468/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120764869> [in Ukrainian]
12. Vyrok Novomoskovskoho miskraionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 30 zhovtnia 2024 r. u spravi № 183/1489/23 [Verdict of the Novomoskovsk City District Court of Dnipropetrovsk Region dated October 30, 2024 in case No. 183/1489/23]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122661343> [in Ukrainian]
13. Rubashchenko, M. A. (2023). Kryminalno-pravova klasyfikatsiia kolaboratsiinoi diialnosti (st. 111-1 KK). Yurydychnyi naukoviy elektronnyi zhurnal [Legal scientific electronic journal], 10, S. 501–506. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/122> [in Ukrainian]
14. Vyrok Halytskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 20 zhovtnia 2025 r. u spravi № 461/5385/25 [Verdict of the Halytskyi District Court of Lviv dated October 20, 2025 in case No. 461/5385/25]. Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131114081> [in Ukrainian]
15. Kontrolnyi tekst Proiektu novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy (stanom na 22 liutoho 2026 r.) [Control text of the Draft of the new Criminal Code of Ukraine (as of February 22, 2026)]. Retrieved from: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> [in Ukrainian]
16. Rubashchenko, M. A., Movchan, R. O. (2023). Kryminalni pravoporushennia proty derzhavnoi bezpeky v proiekti novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. Analitychno-porivnialne pravoznavstvo [Analytical and comparative jurisprudence], 3, S. 328–341. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.60> [in Ukrainian]

PROSPECTS FOR IMPROVING THE STRUCTURE OF ARTICLE 111-1 OF THE CRIMINAL CODE & PROBLEMS OF CLASSIFYING COLLABORATIVE ACTIVITIES

Roman Movchan*

**Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Department of Constitutional, International and Criminal Law at Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnitsa, Ukraine,*

The article considers the problem of excessive structuring and lack of proper classification of forms of collaboration consolidated within the framework of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine "Collaborative Activities". Referring to specific examples from judicial practice, it is demonstrated that the aforementioned structuring has primarily led to unjustified differentiation of responsibility for manifestations of collaborative activities, the degree of public danger of which does not differ significantly.

The scientific views on the classification of forms of collaborative activities provided for in Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine are analyzed. It is substantiated that even the best examples of the relevant classifications can be useful only at the stage of criminalization as a basis for further determination of specific manifestations of collaborative activities that should be criminalized in the relevant areas, or at least for proper regulation of responsibility for acts that have a similar nature and degree of public danger. At the same time, it is argued that no classification can serve as a proper basis for differentiating criminal liability for individual types of collaborationism, the features of the components of which are described either within different parts of the same article, or even in separate articles, which is explained by the fact that such theoretical classifications do not solve the problem of close interrelation and conditionality and, as a result, the mixing of different types of collaborationism, which is why in practice almost every real manifestation of the corresponding socially dangerous behavior must be regarded as collaborationism of different types, and therefore - be qualified by a set of several separate norms (in which independent components are described), which provide for liability for their commission.

Taking into account the arguments presented in the article, as well as the experience of regulating criminal liability for collaborative activities in the draft of the new Criminal Code of Ukraine, it is proposed to unify criminal liability for all types of collaborative activities and provide for it within a single structure with alternative actions, which should be the corresponding forms of collaborative activities.

Key words: collaborationism, aiding and abetting an aggressor state, temporarily occupied territory, criminal offenses against the foundations of national security of Ukraine, criminal liability, differentiation of criminal liability, punishment, criminalization, qualifying features, official.

Дата першого надходження статті до видання: 28.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.05.2026

Дата публікації: 29.06.2026